

SZEMLE

Bibliothecae Samuelis com. Teleki de Szék pars quinta. Libros inde ab anno MDCCCXIX post typis vulgatum catalogi partem quartam comparatos complexa. Curam gerebat Anikó DEÉ NAGY. Bp.–Marosvásárhely, 2002. [8] XIX, 187 l.

A magyarországi művelődéstörténet iránt érdeklődők köre az Országos Széchényi Könyvtár és a marosvásárhelyi Teleki Téka alapításának 200. évfordulójára e kis kötetnél szebb ajándékot aligha kaphatott volna. Deé Nagy Anikó kolozsvári levéltári kutatásai során bukkant rá Teleki Sámuel könyvtári katalógusa 5. kötetének eddig lappangó, nem publikált kéziratára, amelyet a két jubiláló könyvtár alapítási évfordulójára szerencsés módon sikerült ki is nyomtatni. A gyűjtemény előző négy kötete 1796–1819 között jelent meg Bécsben. A most kiadott ötödik kötet magyar és német nyelvű bevezetőjében Deé Nagy Anikó röviden összefoglalja az előző kötetek tartalmát, jellegzetességeit, majd a katalógus megtalálásáról ír. A kis negyedréte alakú füzet a sáromberki családi levéltár részeként került a 2. világháború után az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárába, majd pedig ezzel együtt a Kolozsvári Állami Levéltár felügyelete alá. Itt bukkant rá szerencsés kézzel a Teleki Téka évtizedeken át hűséges gondozója.

A katalógus 40. oldaláig terjednek az alapító haláláig beszerzett könyvek – amelyekhez sok helyütt Teleki saját kezűleg fűzött megjegyzéseket –, majd más kéz bejegyzései következnek 1829-ig. Még az alapító idejében Kazinczy Ferenc adományozott számos könyvet a Teleki Tékának, többnyire saját műveit, ezek jegyzékét

is tartalmazza a katalógus (148–152. l.). A 153. oldaltól az 1805-ben kiválasztott duplumok leírása következik nagyságuk szerinti csoportosításban. Közülük számosat maga az alapító, amint erről kézírásos bejegyzése tanúskodik, a Kolozsvári Református Kollégiumnak ajándékozott. A jegyzéket az alapító életében kapott ajándék kötetek felsorolása és a betűrendes mutató zárja. A katalógus egyes tételei mellett hivatkozás olvasható a korábbi kötetek azon megfelelő tételére, amelyhez kiegészítésül szolgál az ötödik kötetben leírt példány.

Átolvasva a katalógust megállapítható, hogy a regisztrált nyomtatott könyvek legnagyobb része a 19. század elejéről, kisebb számban a 17–18. századból való. Mintegy kilencet a 16. században nyomtattak, közöttük hungarikumok is vannak, pl. Miksa császárnak a szabad királyi várossok számára kiadott bányászati rendelete (Wien, 1565. katalógus 29. l.), valamint a *Szép historia, az tökéletes Aszszonyállatokról... Kolozsvár, 1577*, (l. 70–71. l.), melyről tudjuk, hogy Bogáti Fazekas Miklós műve. A legkorábbi nyomtatott mű egy 1502. évi lyoni nyomtatvány (56. l.). A kéziratok között is számos figyelemreméltót találunk: Hene (?) Ferenc Xavér latin, német, francia és magyar nyelven írt katalógusát a Teleki Tékában található fossziliákról (32. l.), különösen érdekes lehet a pozsonyi vésztörvényszék által gályarabságra ítélt protestáns papok védőbeszéde 1677-ből (113–114. l.), s ugyancsak a protestánsok üldözésének témájához kapcsolódik egy magyar nyelvű kézirat is: „Panaszsi a Frantzia Országban kegyetlenül elnyomtatott Protestánsoknak. Coloniában, 1686. in 4°. Fordítás Fran-

tzíából.” A katalógus 115-től 121. oldaláig számos autográf kéziratot találunk Kovásznai Sándortól, amelyek kis részben saját munkái, többségük pedig más szerzők műveinek másolatai. Ez az állományrész különös jelentőségűvé válik, ha tudjuk, hogy Kovásznai egy ideig a gyermek Teleki Sámuel praeparatora volt. S mivel a tanításhoz kevés nyomtatott tankönyvet lehetett beszerezni, a tanítók sokszor saját kézírásos jegyzeteikből, másolataikból tanítottak. Erről számol be maga Kovásznai Sándor is (l. DEÉ NAGY Anikó: *A könyvtáralapító Teleki Sámuel*. Kolozsvár, 1997. 19. l. 44. j.)

A kötet példás gonddal készült, mindössze annyi kritikai észrevételt tehetnénk, hogy az idegen nyelvű szövegek, főleg a latin rövidítéseket is tartalmazók átírásakor kisebb hibák csúsztak be. Gépelési hiba lehet a 83. oldalon regisztrált halotti beszéd kiadási éve: *Pataki Sámuel Ur felett két Halotti Beszéd Csizsár Sámuel és Hegedüs Sámuel által. in 8°. Kolozsvár. 1924[!]*. Az utána következő mű egy német nyelvű halotti beszéd a fiatalabb Sam[uel] von Pataki felett, 1820-ból. Nem azonos a két elhunyt?

A szép és tartalmas kötet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és az Országos Széchényi Könyvtár támogatásával jelent meg.

W. SALGÓ ÁGNES

Emödi András: A Nagyvárad Székeskáptalan Könyvtára a XVIII. században. Bp.–Szeged, OSzK–Scriptum Rt. 2002. 433 l. /A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai 5./

Újabb kötettel gazdagodott a szegedi művelődéstörténeti iskola könyvtártörténeti sorozata, amely 1996-os indulása óta mindezidáig négy monográfiával lepte meg a régi könyvkultúra iránt fogékony irodalom-, egyház- és művelődéstörténészeket. Csakúgy, mint eddig a Rákóczi-család, Bethlen Kata vagy a nagyszombati jezsuita kollégium könyvtárai esetében, most is egy bibliotéka, nevezetesen a nagyvárad székeskáptalan könyvtárának történeti rekonstrukcióját vehetjük kézbe, bőséges forrással és egy be-

vezető tanulmánnyal. Jakó Zsigmond negyed századdal ezelőtt biztos kézzel rajzolta meg Várad helyét középkori könyvtártörténetünkben. Így Emödi András kötete hézagpótló lehet mindazok számára, akik a meghatározó középkori kezdetek után következő, történelmi eseményekben, katasztrófákban gazdag korszak könyvtár fejlődésére kíváncsiak.

A középkori könyvanyag pusztulása nemcsak a királyi Magyarország, hanem Partium és Erdély területére is kiterjedt. A püspökség és a káptalan javait a tordai végzés a kincstár számára lefoglalta, s a méltán híres középkori könyvanyag nagyobb része megsemmisült vagy szétszóródott. A 17. század utolsó évtizedében visszaállított püspökségnek legalább száz év kellett ahhoz, hogy a volt birtokok és javak visszaszerzésével újra régi fényében pompázhasson. Ez komoly mértékben hatott a várad könyvkultúra fejlődésére, hiszen a feloszlás előtti jezsuita rendnek a városban legalább 6000 kötetes bibliotékája lehetett a 18. század második felében, s jelentős gyűjteménye volt a városban székelő kapucinus rendnek is.

Maga a székeskáptalani könyvtár 1779 végén költözött a jelenlegi helyére, a székesegyház kápolnája fölé, ekkor hozzátételgesen 3000 kötetet lehetett, majd két 19. századi kanonoki hagyaték jóvoltából ehhez még 2000 könyv járult, s a gyűjtemény az első világháború idejére elérte a 10 000-es nagyságot. Az első, teljesebb katalógus 1786-ban készült, s 644 tételt tartalmaz, jelentős történelmi és jogi kötetekkel. Ezenkívül az állományról még négy katalógus maradt fenn az 1793–1891 közötti időszakból.

A könyvtár-rekonstrukció, az eddig megjelent kötetekhez hasonlóan, áttekinthető és adatokban gazdag. Kurzívval szedték az egykori leltárszámot, szerző nevét, címet, nyomdahelyet, kiadási évet, formátumot, kötetszámot és a példányszámot. Ezután következik a mai jelzet fettel. Ezt a könyvészeti feltárás követi, illetve kisebb betűkkel szedve a kötésre tulajdonosi bejegyzésre vonatkozó adatok, majd a bibliográfia. A legtöbb tulajdonosi bejegyzés, értelemszerűen a várad kanonokoké volt. Közülük is a legjelentősebb Rier